

ПРОЛЕТАРСКАТА САТИРА И ХУМОРЪТ НА ЧУДОМИР

Катя Янева

Чудомир нарича своя хумор „сладък мехлем“ и упорито вярва, че той лекува раните.

Пролетарските сатирици никога няма да нарекат „сладък мехлем“ своите безпощадни творби. Макар също така упорито да вярват, че помагат на обществото.

И така — пролетарската сатира и хуморът на Чудомир. На пръв поглед несравними величини. Обаче сравнението е необходимо не само защото творчеството на големия писател хуморист съвпада по време с един зрял период от развитието на пролетарската сатира (30-те години) или защото Чудомир естествено се приобщи към търсенията на новата ни хумористична литература (след 9. IX. 1944 г.), а главно по следната причина: винаги когато прогресивната критика е пристъпвала вече към работите на популярния хуморист, тя е оценявала неговата дейност, изхождайки от високия критерий на пролетарската сатира. Невинаги посочвани конкретно, Кирков, Смирненски и техните най-естествени предшественици (Ботев, Алеко) са величините, до които критиците обикновено поставят Чудомир. Изводите от тия съпоставки понякога бяха твърде жестоки за него. През 1948 г. се казваше, че в разказите си Чудомир „едва-едва докосва по-съществени слабости на нашата минала и сегашна действителност, като винаги спира вниманието си на по-второстепенни и затова по-повърхностни явления“¹. Година по-късно строго се заяви, че „хуморът на Чудомир е далеч от задълбочената сатира“, че писателят „най-често върти своя обектив към фрапиращите пейзажи и образи и снима външната им обвивка. Той затрупва същността с ненужните подробности на тази обвивка, с езиковите несъобразности на героя, с външните страни на постъпките и делата му. Така в разказите си Чудомир е по-скоро натуралист, отколкото реалист. Като описва безразборно всичко наблюдавано и като се задоволява само с външната му страна, Чудомировият натурализъм често забулва същността, замазва проблемите. . .“² Похвалите за писателя бяха най-много от рода на „Макар само откъм външната обвивка, Чудомир, все пак, изнасяше една обществена истина, една действителност“³ и с това се обясняваше, че „в редица случаи общественият ефект от Чудомировите разкази бе положителен, прогресивен. . .“⁴ В тия заключения можем да видим непризнаване разнородните похвати на хумористично изображение, абсолютизиране ролята на сатирата (и по-точно — пролетарската) и недооце-

¹ А. Годоров. В дебрите на еснафския бит. — Лит. фронт, 1948, бр. 3.

² П. Русев. Хумористичните разкази на Чудомир. — Септември, 1949, кн. 3.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

няване реалистичното демократично изкуство в условията на буржоазното общество. Днес отношението към Чудомир е къде по-внимателно и оттам — по-справедливо. Сега и съпоставката с пролетарската сатира би могла да бъде не тъй бегла и преднамерено категорична. Биха могли да се открият самобитните ценности на Чудомир и в светлината на пролетарската хумористична традиция.

*

През 30-те години, когато се появяват първите разкази и фейлетони на бившия казанлъшки учител, хумористичният литературен фронт е твърде оживен. Активно работят прогресивните писатели около вестник „Жупел“ (1931—1933) — Хр. Радевски, Г. Караславов, А. Тодоров, Челкаш, Ал. Жендов, Ив. Руж. Пролетарската сатира е не само много дейна в този исторически момент, но това е вече литература със своя традиция, с големи имена в кратката си история, с талантиливи творци в настоящето. Това са партийни кадри, възпитани от политическия, открит и категоричен хумор на „Работнически вестник“, от непримиримата войнственост на „Червен смях“. Пролетарската сатира възниква и се развива като най-оперативния жанр на пролетарската литература, има първото си предназначение да бъде оръжие в борбите на работническата класа. Фейлетоните на Кирков се появяват в „Работнически вестник“ и Кирков не е и помислял да задоволява с тях свои писателски амбиции. Сатиричното му творчество, дотолкова свързано с текущия исторически момент, че преставаме да го разбираме, ако ни липсват исторически познания, е създавано за нуждите на младото социалистическо движение. В Кирковите фейлетони е налице оня процес на пролетаризиране на занаятчийските слоеве, изграждането на пролетарско съзнание, политическите промени, игри и събития на момента. Неговите герои са родени от конкретната историческа обстановка и имат задължението да й действуват. Майсторът не се бои да бъде открито агитационен, обстоятелствен понякога, присъщ му е патосът на публициста. Той открито застава сред своите герои, за да придаде ясно звучене на гласовете им. Кирков задава основните качества на пролетарската хумористична литература у нас — обществено-политическа ангажираност и активност, актуалност, партийна страстност. Смирненски прави новата крачка по определения вече път. Той разширява обсега на партийната сатира, обогатява я идейно и жанрово. Но това отново е литература, активна и безкомпромисно включена в борбите на партията. Именно Смирненски Владимир Василев обвиняваше, че „черпи вдъхновението си от хрониките на „Работнически вестник“. И това е вярно, доколкото хрониките на „Работнически вестник“ представяха същите ония събития, които вълнуваха ума и сърцето на големия пролетарски поет и сатирик. Хумористичните творби на Смирненски са не просто една от разнородните прояви на богатия му талант, а и наложена от нуждите на работническото движение работа, много полезна, много ценна, отнемаша скъпо време и усилия на поета.

Сега, през 30-те години, условията за съществуването на пролетарската сатира са много по-трудни. Под сянката на световния фашизъм, в ожесточеното капиталистическо общество, при всекидневната заплаха на цензурата, оръжието на хумора е все така необходимо, незаменяемо в партийната работа. На 4 август 1931 г. „Жупел“ се обръща към своите сътрудници: „Жупел“ трябва да върви в крак с цялото работническо движение, да отразява борбите му и сам да бъде оръжие в тая борба. А безпредметното литературничене и занесии нека оставим на буржоазията.“ Страниците на вестника ни доказват, че тези изисквания към сътрудниците се спазват през цялото съществуване на „Жупел“ до неговото

спиране от полицията. Така се осъществява една литературна дейност, която не може да се пренебрегне в характеристиката на литературния живот от 30-те години. Нещо повече, създаваният по страниците на вестника пролетарски хумор неминуемо влияе върху оценката на всички хумористични творби от това време. Ясно е полусното положение на хумора от жълтия печат. Впрочем буржоазията не разполагаше с хумор, способен да се противопостави по идейно-художествена сила на прогресивните хумористични творби. Българските писатели не бяха дали тази подкрепа на господстващите.

Но при Чудомир се натъкваме на един курioз, който немалко време е смущавал духовете на неговите критици. Чудомировите фейлетони се появяват на страниците на буржоазния официоз „Зора“ и съблазнител да ги видим веднага на другата страна на барикадите е първата и най-лека съблазън. Йордан Бадев изрази, изглежда, късогледството на не един любител на лекия хумор, като потупа царствено фейлетониста по рамото със снисходителните си похвали. От страниците на същата тая „Зора“ той тържествено и безгрижно заяви, че от разказите на Чудомир „блика на широки и ведри струи здрав, сърдечен гърлест смях, който никога не огорчава, никого не жигосва, не избличава, не унищожава“. С една дума, той и нему подобните решиха и бяха доволни, че са намерили талантлив писател, който да им създава „хумор чист и свободен от морално и обществено - възпитателни задачи“¹ (разр. м.). Прогресивната критика забелязва жизнерадостния разказвач, но тя не можеше да не го сравнява с блестящите пера на сатириците-изобличители и спрямо Чудомир изказа загриженост. От страниците на „Кормило“ (1935 г. бр. 27) Л. Стоянов искаше от писателя „заостряне на хумора и сатирата в гоголевския смисъл на думата“, протестираше против неговата доброта, която „затваря очите на автора за много истини, чието разкриване е задача преди всичко на литературата“. Предупреждаваше, че ако Чудомир не изпълни критическите съвети, „ще изгуби таланта си в преливане от пусто в празно, в плъзгане по нивото, без да може да отрази с богатите средства, които притежава, широката трагикомедия на съвременната действителност“. Богомил Нонев в рецензията си за „Кой както я нареди“, печатана в „Изкуство и критика“ (1941, кн. 1), като се уговаряше, че „няма защо да искаме от Чудомир да бъде непременно сатирик от рода на Ботев, Алеко Константинов или Смирненски, да напусне леката насмешка, с която рисува живота и хората, да изневерява на досега очертания се от него писателски образ“, също приканваше писателя да се „проникне от едно по-високо социално съзнание и едно по-задълбочено отношение към изобразяваната действителност“.

Психологията на това отношение към оригиналния хуморист е обяснима. „А, Чудомир ли — забавно пише, но повърхностно“ — казва не един от неговите съвременници, от тия съвременници, за които смисъл на живота беше антифашистката борба. И до известна степен са прави. В годините, когато народът ни с върховно напрежение на силите си подготвя и осъществява своето освобождение и пред партията стои една невероятна по трудност задача — да сплоти милионните сили на народната маса, да ги насочи в една цел, да подготви, състави силата на мощен единен удар — не прозвучават ли лековато, не в тон със сериозните задачи на момента, тия духовити монолози от „Фрос мувитон“, „Не съм от тях“ и т. н., не звучат ли на подбив закачките на Лъжлив Съби и не са ли разточителство на словесна енергия Делидимовите одумки. На пръв поглед така е. Сравнете Чудомировите разкази с хумора от „Жупел“ и ще видите разлика от небето до земята. А представата за пълноценен, нужен в историческия момент хумор се покриваше с пролетарската сатира. Чудомир е така различен. Така лекомислено сладкодумен, така всеобемашо добродушен, така весел в

¹ Й. Бадев. Не съм от тях. — Зора, 1936, бр. 4963.

това сериозно, страшно време. Но само на пръв поглед и само за погледа на погълнатите от легална и нелегална борба строги хора, които се бяха отказали от всяка житейска почивка, от всяка спокойна глътка въздух. Но Чудомир не е само такъв. Ние имаме достатъчно основание, за да преценим, че творбите и на тоя ведър, жизнерадостен народен разказвач са просветлявали и стопляли с оптимизъм сърцето на не един труженик. Че Чудомировият смях беше насочил живителната си струя тъкмо към сърцата на тия, които се нуждаеха от много сила в предстоящия тежък двубой. И така се оказваше съратник в дейността на пролетарските сатирици.

Чудомировата близост с най-прогресивния хумор на съвременното — пролетарския — започва още от общите източници на вълнение, от тематично сходство. Като писател реалист той неминуемо среща по пътя си обекти, които вече са били или са прицел и на пролетарската сатира от времето на Кирков и Смирненски до 30-те години. В полезрението на хумориста попадат курioзите на буржоазната държава във всичките ѝ проявления. Ако Кирков показваше борбата между самите буржоазни партии за власт, правителствените своеволия и се подиграваше с илюзиите за промяна на режима в рамките на буржоазния строй, то Чудомир написа „Тактика“, „Застъпник“, „Синекур“, „Ах съдбо, съдбо“, „Постоянен делегат“, „И я че изокамо некой ден“ — разкази, в които не се фиксираше дадено правителство, но в които хумористичен обект станаха въобще похватите на управление, анархията на буржоазната държава. И така Чудомир се оказва в стъпките на Майстора.

Пролетарските писатели се възмущаваха от корумпирането на буржоазното общество и с точни попадения смъкнаха маските както на обществени явления, така и на интимни човешки отношения. Законът на капиталистическото общество, преведен на простонароден език — борба за кокала, — разсмя още Кирков, Смирненски написа блестящи изобличения в този дух (започвайки от биографията на Гюро Михайлов и свършвайки с фалшивата благотворителност на мадам Тодорка). Съвременните на Чудомир жупелци не се изморяваха да изтъкват изгодата като дружина на всички „високи“ начинания в буржоазния свят. Чудомир по своите пътища попадаше на явления от същия порядък. Изпод неговото перо излязоха „Търговска майка“, „Дудунът“, „Дум-Павли и магаретата“, „Марковите глави“, „Ново поколение“ — в същност разкази за движещите сили на буржоазното общество, за преуспяването на модерния, делови човек.

И в същото време писателят прибави усилията си към усилията на пролетарските писатели в показване окаяното положение на трудовия човек. Неговото изследване в тази област е толкова точно и широко, че заслугите му не могат да не се признаят. Кирков пишеше за разорените занаятчии и с обясним оптимизъм сочеше закономерността на тяхната участ. Чудомир продължи да се взира в жизнения път на разорените и създаде прекрасни картини за проявата на обществените закони в съдбите на отделните хора („Скъпете ми времето“). И в неговите разкази се видяха дрипите на тогавашното село, и от неговата уста излязнаха съчувствени думи към бедната народна интелигенция. Той разгръна в разкази верните наблюдения на Смирненски („Куртова поляна“) за пренебрегнатите от държавата „майка“ народни просветители („Даскал Боньо“, „Даскалицата“).

Разбира се, идеално покритие на проблематиката не може да се търси. Преди всичко пролетарската сатира в съгласие със своята класово-партийна насоченост разработва теми, свързани главно с жизнените интереси на работническата класа. (Вниманието на партията по това време към селото като главен неин съюзник в борбата тепърва ще се засилва.) Чудомир пък като писател, излязъл от действителния свят на едно истинско Голо бърдо, поглежда към същата тая

буржоазно-капиталистическа действителност, към която гледат и пролетарските сатирици, но от височините на своето Голо бърдо, изпод схлупените покриви на бедняшките му къшурки.

Освен това у Чудомир липсва актуалността на текущия момент. А пролетарската сатира определя точно и отзивчиво своите сатирични обекти според насъщния политически момент, според неговото конкретно съдържание. Жупелци следят не само всяка стъпка на вътрешния класов враг, котерийните борби между буржоазните политици, маневрите на профашисткото правителство, но отправят стрелите си и към обекти, защитени от чуждите граници. Те следят първите подвизи на Хитлер, смеят се над всемирното му излагане с подпалването на Райхстага, показват безсилието на капиталистическия свят да спре популярността на младата съветска държава. Всичко това липсва от писателския кръгзор на Чудомир, не получава неговата хумористична преценка. Без друго той не е хуморист летописец в по-тесния смисъл на думата. У него не можем да намерим датите, цифрите и конкретните факти на ежедневието от тридесетте години. Явно той е склонен към теми с по-дългосрочен обществен живот. Но при положение, че ние разполагаме с достатъчно хумористични документи за тая епоха на големи политически събития и игри, необходимо ли е да ги искаме от всеки писател на всяка цена? Особено когато писателят може да компенсира липсата на детайли от едно историческо време с по-цялостна картина на това същото време?

Ако продължим конкретната съпоставка на темите, разработвани от двете сравнявани страни, изводът ще бъде все по-доказан: източниците на Чудомировото вълнение, обектите на неговото хумористично изобличение са твърде близки, понякога идентични с тези, които характеризират пролетарската сатира. Повтарям—посочената близост на произведения, дълбоко народни по своята основа, реалистични по метод, не може да учудва никого. И в същото време не забравям, че тематичният кръг не определя напълно стойността на хумориста. Че много по-важно би било да се види единомислието в хумористичната трактовка на общите теми. Защото в начина на показване жизнените явления, в степента на изобличение, в силата на отрицанието, в положителната основа на смеха се крие ценността на хумористичното произведение. И ето тук, в тази посока се движат критическите опасения, критическите забележки и накрая критическите обвинения към Чудомир. Защото той явно не е устременият в новото социалистическо движение Кирков, не е жизнерадостният и гневен Смирненски, не е от колосите на нашите революционни борби и не носи темперамента на пламналата за решителни схватки класа. На Чудомир липсва партийната страстност в разобличението. Липсва патосът, придаван от активната вяра в тържеството на комунистическия идеал. Но би могло да се види, че ако партийната сатира представляваше острието на хумористичното изобличение на капиталистическото общество в неговите разнообразни страни, то и произведения като тези на Чудомир можеха да се присъединят към изобличителния удар с красноречието на художественото изображение.

Силата на Чудомир не е в пряко хвърленото обвинение към едно общество, чиито уплетени възли той познава, а в показване многобагрената му картина, в записване многогласния му говор, в трайното му пресъздаване чрез човешките характери.

Обвинението на Чудомир срещу неговото съвремие никога не е пряко формулирано, обаче то е налице в реалистичната сила на изображението. Цялата постройка на неговия белетристичен микрокосмос ни убеждава, че този писател, който не изрича гневни закани сръшу „народните грабители“, който не се обръща към „братята роби“, все пак има поразително ярна представа за състоянието на обществото, в което живее. И изразява ясно отношението си към двете

страни на един несправедлив социален строй. В света на художественото му творчество — оня свят на безкрайната война на Дум-Павли с „магаретата“ и нескончаемите грижи на Чолпанката — е пресътворен големият свят на човешките взаимоотношения. „Така си е навсякъде, така е и по нас: навред кучетата боси ходят и на сиромаха все му духа през гащите“ — заключава с тъжна усмивка писателят.

Реална България от тридесетте години е още в цветното платно на Чудомировия рисунък, в зрителната представа, изградена от сигурната му ръка: „Село, село, пусто село, откак се е заселило, все в тоя дълбок дол лежи. Отвред голи сипеи го обграждат и небето му е мъничко, мъничко, колкото едно фередже... Къшурките му криви, изкъртени, са наклекали по брега на реката. Тук-там от прозорците им наднича бледо мушкато в саксии от счупени стомни, но няма къде да се огледат, защото реката отдавна е пресъхнала. Едно спнато магаре къса лютивец из сухото корито и с часове тропа на едно място като наказан новобранец.“ На своята епоха отговарят и с облика си Чудомировите герои — Нено Сенегалеца, дете се е „свил в сиромашията си като пашкул и все надолу гледа“, Малчо Мекото „дрипав, окъсан като просяк“, хаджи Койо хаджи Стойолу с огромния си астраганен калпак и зачервен врат и цялата върволица на Стана Парцал Димова, Митьо Питето и т. н. и т. н. В речта дори на тия хора дочуваме интонации, които налага вечният безпросветен труд или охолната наглост: „Кой? Ти ли. . . бе, дрипльо! Я се опитай да те видя!“

Чудомировият хумор е смях отблизо. Не можем да си представим писателя, застанал в позата на незаинтересован остроумник, за когото са далечни, чужди, напълно преодолен тия човешки и социални особености, които осмива. Той е погълнат от своето ежедневие, разтворил се е в средата на своите герои. Минута не е без тях, не живее, не мисли без тяхното присъствие. Едни отблъсква от себе си, с други се забавлява, в трети се превъплъщава. Те са неговият свят, неговата земя и неговото небе. Твори хумор, който идва не от проучване на жизнените конфликти, а от участието в тях, пише разкази, в които авторът встъпва като герой, а героят взема думата от автора.

Чудесно е умението на писателя, така щедро отдал се на реалния пестроцветен и многوشумен живот, да изплува от неговата ежедневна бъркотия, носейки всеки път в ръката си образа на герой-обобщение, картината на типично явление. Защото богатството на Чудомировата хумористична проза в никой случай не е безредието на случайната киноснимка. Всеки разказ на Чудомир е кристализирало познание за действително съществени, ясно видени и отчетливо претворени житейски истини. Дори в разказите, които третират чисто битови въпроси, присъства оня неизбежен дъх на социалната действителност, който издава писателя реалист. И който прави всяка негова творба — на значителна или на по-маловажна тема — частица от голямата картина на действителността. Поради това трудно и несправедливо ще бъде да пресяваме Чудомировите разкази по значимост на проблематиката, по превес на социалното над битовото. Дори разкази от типа на тоя за проваления Димитровден, който на пръв поглед нищо значително не казва, допълват характерологията на рисуван от хумориста човешки групировки, дават необходимите детайли за разбиране на една епоха, на едно поколение, които си отиват в миналото и чийто живот може да бъде възобновяван отново и отново само от художествения талант. В тоя ред на мисли записаният протест на старши писаря „Корупция!“ Корупция и повсеместно разхищение царува в това ведомство! Това не е управление, това е хаос! Анархия! Това е вертеп!“ е толкова ценен за любознателното бъдеще, колкото и вкрадчивото нареждане на провинциалната клюкарка.

Хуморът на Чудомир се ражда от вярно хванатите житейски противоречия на една конкретна историческа епоха. И в това се крие тайната на неговата по-

пулярност. Ето го Чудомир: „Провиснал беше носът на поп Глигора, либадето му беше изсъхнало като шарланджийски мях и брадата му беше почнала да редее, ама, хеле, даде господ есенес една данга, една невярна болест налетя по дечурлигата, замряха като мухи, та му поправиха сметките, настъпи увеселение по лицето му, значи и брадата му щръкна и се съгъсти като второ сено в заградена ливада. . . Стана оживление на пазара, с една дума, и оборот. Разтича се поп Глигор — бре, в тази махала погребение, бре, в оная и нали с сезонна работа и на парче един вид, като всеки човек и той рече да използва момента“ („Марковите глави“). Всеки разказ представя Чудомир и всеки разказ го защитава от прибързани обвинения. Ако ни забавляват остро комичните случки, които писателят разказва, трябва да бъдем наивни, та да твърдим, че Чудомир твори хумор на положението, а не на конфликта. Ако се възхищаваме на Чудомировия език, тоя непознаващ книжната подправеност чистокръвен говор на народа ни, трябва да сме си затворили очите, та да обявим, че писателят злоупотребява с езикови хумористични трикове. Ако се смеем с нашенците, лекомислени ще бъдем да видим в тях забавни карикатури, а не индивидуални образи на типични за времето и страната ни характери. Чудно е как може да се търси у тоя писател въобще гонене на хумористичния ефект, когато той извънредно често, в интерес на житейската правда съзнателно убива този ефект и неведнъж придава миъборен завършек на бликащи от смях разкази. Нима не може в оная злополучна рецитация на Пениния Йовчо да се усети горещата надежда на бедняшката майка да види детето си умно и паметливо, по-различно от пияния баща. Само комизъм на случката ли може да ни направи впечатление? Или случайно краят на същия този разказ „Марковите глави“ прозвучава с вековната мъка на селото: „Църковната камбана проплаква проточено, жално, а Чониното куче след нея вие ли, вие на смърт и поразия.“ И в това отказване от лекия хумор, в това преследване на истината за живота Чудомир е много близък до пролетарските сатирици, много съзвучен с техния глас. И по-нататък — тъй като Чудомир не усеща необходимостта от бързата агитационна настоячивост на пролетарската сатира, той има спокойствието с търпението на един разсъдителен, проникателен, насмешлив българин да се вглежда в човека, да го извайва. Той много по-често от пролетарските хумористи оставя героя си да се самоизявява, много по-често проявява уменията си да разглежда психологията на индивида. Той никога не насилва човешките характери да излязат от себе си, за да ни разсмеят. Но открива характери, които действително носят заряда на комичното. Неговите герои — селски и градски първенци, бирници и запасни офицери, кметове и лесничей, служители на светата църква и „светата“ власт — това е една поредица от човешки типове, в чиято психология писателят надничал не веднъж и дважд, не при един или друг случай, а упорито, настойчиво, ден след ден, година след година. Светът на неговите герои е колкото индивидуално жив, толкова и обществено съдържателен. Неговите герои са миниатюрните отражения на българските политикани, управляващи, търговски асове и държавни служители. Из калните улици на Голо бърдо се срещат изкривените от писателския присмех „силни“ хора на България от 30-те години. В преуспяването на Пеньо Дунков, дето му „намерил лесното и път продава човекът“, лесно може да се открие идеалът на буржоазното общество за предприемчивия и безскупен човек. В разсъжденията на селския синекур за изгодата от властта, в монолога на предприемчивия „художник“ и т. н. Чудомир е успял да схване същността на буржоазния човек, неговата философия. И това е вложил в своите „забавни“ разказчета, това е изложил на присмех. И можем ли да кажем, че неговите герои, така както ги слушаме и започваме, така както ни развличат и разсмиват, не се приобщават към галерията типове, създадени от пролетарските сатирици в тяхното боево, мобилизирано от партията творчество. Бихме

могли да търсим различни нюанси в хумористичната оценка, но основната оценка е една и съща — отрицанието. Бихме могли да търсим различия в извайването — но това е въпрос на различия в хумористичната и сатиричната характеристика, от една страна, и на творческата оригиналност, от друга. Бихме могли да търсим различия в общественото въздействие на образите, но и тук ще се натъкнем на Чудомировата популярност и жизненост. Ако искаме да бъдем справедливи, ще се вгледаме и ще видим, че това са герои от една епоха, изобразявани от художници с дълбоко сродство в прогресивните разбирания.

Повтарям — пролетарският партиен патос липсва в хумористичното творчество на Чудомир. Но с пролетарската сатира го сродява демократичното звучене на произведенията, близостта на писателя до отрудения народ.

Появата на Чудомиривите разкази през тревожните предвоенни години е едно хубаво доказателство за самочувствието на народа ни. Из народните среди излиза положителният герой на Чудомировото творчество. Това е един много буден, много умен българин, не човек, а „жив дявол“, който ясно вижда своя социален враг — днес в лицето на хаджията, утре в образа на бирника, друг ден — в благообразието на попа и така нататък, докато ни го посочи във всички представители на буржоазната власт, във всички превъплъщения на буржоазния морал. Това е българинът, когото Чудомир явно е срещал неведнъж в живота си и е почерпил от него жизнена увереност. Лъжлив Съби, тоя селски мъдър хитрец, Стана Парцал Димова, разгневената Душанка, непобедимия Тонка от „Скъпете ми времето“ и още ред техни събратя Чудомир рисува с възхищението на хумориста, който е могъл да намери човеци сред множество изкривени от обществото характери, щастлив, че има кой да се присъедини към неговата писателска присъда, а да я произнесе нерядко. Ще съберкаме, ако кажем, че у Чудомир човекът от народа е образ идеализиран, че той се изправя сияен и недокоснат от цялата пошлост на буржоазната епоха. Не. Чудомир вижда как по неговите герои, бедните селски труженици, оставя следите си прилепчивата мръсотия на един анти-хуманен социален строй. Но неговото хумористично творчество е разказ за борбата на народа ни с тия качества, пришълци от чуждия буржоазен морал. В разказите на Чудомир народът сам себе си отстоява, противопоставяйки се на зловредния натиск на времето. Тия образи носят колкото вековната мъдрост и жизненост, проникателност и жилавост на народа ни (та често ги сравняваме с героите на народните приказки), толкова са и моделирани от своето съвремие, толкова и ясно са живи хора от тридесетте години. Възприемането им като някакви исторически незаангажирани хитърпетровци е подценяване умението на Чудомир да види съвременника си.

Преди години Кирков написа за своите герои няколко думи, които удивително подхождат за положителния герой на Чудомир: „Ние се смяхме, без да се надсмиваме, ние се смяхме, защото не можехме да скърбим и плачем, когато пред нашите духовни очи се явяваха светлите образи на едни човешки същества, носещи в себе си печата на сиромашията и непосилния труд, но изпълнени с един чуден житейски героизъм, чужд и недостъпен нито за един от тия, които писаната по поръка история е надарила с титлата герои.“ Без да приравняваме сравнението, очевидно е, че и Чудомир съзира духовната сила на народа. Облята се на нея. Така неговият смях става израз на душевното здраве на народа ни. Затова у него има тънкото схващане на комичното в живота, а липсва резигнацията пред житейските противоречия. Затова той запазва своята ведрост, устойчивост, затова има сила да се смее жизнерадостно и заразително. И в същото време да бъде трезво реалистичен, далеч от лекомисленото веселие. Самото признаване на близостта на Чудомир до народното светоусещане, на хумора му — до народния хумор, отхвърля обвинението в лековато отношение към живота, в забавен, повърхностен смях.

И така — патосът на Чудомировия хумор извира от неговото дълбоко демократично съзнание, изразява се в отричане на буржоазните порядки и адмирация пред народната жизненост, устойчивост и оптимизъм. Патосът на пролетарската сатира е основан на комунистическия идеал за промяна на обществото, изразява се в острата борба с капиталистическия строй, в представяне на работническата класа като антипод на осмиването. Няма защо тогава да се издига стена между пролетарската сатира и творчеството на един талантлив хуморист, демократичен по убеждения и прогресивен по въздействие на своето творчество. Редно е да се види една близост, свойствена на разнородните прояви на народностното изкуство. Да се види как Чудомировите герои по друг път минаваха, но неминуемо се срещаха с героите на Кирков, с неговия Ганчо Гайдело и Пройчо Гурбета, с прочутия Майстор. Да се види как смехът на Чудомир по свои пътища се вливаше в смеха на Смирненски над всичко, което си отива. Как вървеше успоредно с разобличителния поход на жупелци и по неочакван начин подсилваше фронта на пролетарската сатира.